

szemle

RÓNA KATALIN

Kétszerszínház

Közelesen egyidőben látott napvilágot Tarján Tamás önállóan is egészret érő, ám egymást nagyon pontosan kiegészítő két kötete. A drámaírói arcképeket, pályarajzokat, műelemzéseket, összefoglaló tanulmányvállalásokat tartalmazó *Kortársi dráma* és a szerző évtizedes recenzensi tevékenységét tükröző színikritika-gyűjtemény, a *Százszorszínház*. Egymás nélkül vagy egymást kiegészítve – vethető föl, épp a sajnos szokatlan és hiányzó egyidejűség okán a kérdés. Egymás nélkül, önállóan is kezelhető a két kötet, hiszen akár a húsz drámaírói portré, akár a színházi előadásokról szóló jegyzetek alkalmasak lehetnek arra, hogy belőlük az adott időszak az irodalomtörténet, illetve a színháztörténet szempontjából lényeges irodalmi, dramaturgiai, színházesztétikai, színjátszási sikereire, gondjaira kapjuk meg Tarján Tamás válaszait, amelyek így csokorba kötve – akár az egyik, akár a másik kötetet választjuk – egységes gondolkodásmódot tükröznek, egységes értékszemlélettel adnak, természetesen írójuk szemléletéből, áttekintést a hatvanas évek második felének, illetve a hetvenes évek magyar drámairodalmáról, színjátszásáról és értelemszerűen a dolgozatok írójáról. Egymást kiegészítve pedig a színikritikák hitelesíthetik az irodalmár gondolkodásmódját, hiszen az előadások meggyőzhetnek a dráma értékeiről, vagy cáfolhatják az olvasmányélményeket. Ezért is kell különös jelentőséget tulajdonítanunk a vállalkozásnak. Természetesen e nagyon is összefüggő kétirányúság meghatározta Tarján Tamás válogatását. Ahogy maga mondja el a *Százszorszínház* utószavában: azokat a szíribírálatokat, amelyeket beépített az írói arcképekbe, elhagyta a kritikai gyűjteményből. Ily módon, tehát összegezve a két kötet írásait, alakulhat ki egységes kép az elmúlt másfél évtized magyar drámatörténetéről, illetve az utolsó tíz esztendő színháztörténetéről. Hangsúlyozzuk: írójuk személyiségének, gondolkodásmódjának, értékkeresésének és értékítéletének, valamint ízlésének tükrében. Hiszen azt,

mint minden kritikus pályája szemléletkor, itt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a kritika bármennyire is szükségszerűen igyekszik objektív lenni, sohasem lehet mentes alkotója szubjektivitásától, egyéniségétől, ízlésétől, elkötelezettségétől. Ha nem így lenne ugyanis, szükségtelenné válna a kritikaírás, elegendő lenne helyette egy kórus, amely szabályos időközökben azonos dalt fújna. Egy korszak, egy drámaíró, egy színház, egy színházi ember alkotó folyamatarát valójában – a kritikusai tevédek, melléfogások meghagyásával együtt – a különböző kritikákból kialakuló összkép adhat igazi ábrázolatot.

A *Kortársi drámában* Tarján Tamás a magyar drámatörténeti határ cezúráját 1967. február 24-ével vonja meg. Ezen a napon mutatta be a Thália Színház Örkény István *Tóték* című tragikomédiáját. A vélhető határkő után Tarján „a *Tóték* utáni” magyar dráma történetéről beszél. Magyarázata szerint ezzel a művel került legközelebb a magyar színház a világszínházhoz. Természetes összefüggésekkel, egymáshoz kötődésekkel, egyfajta drámaíróközeg megteremtődésével igazolja gondolkodását, következtetését, amelyre az írói portrékban keresi meg az okokat, helyzeteket, valóságos és képzeletbeli láncszemeket.

A kötetben hús drámaírói portrét, befejezett életműveket, többségükben ma is alakuló, folytatódó pályaképeket elemez filológiai hitelességgel. Nem vállalkozott a huszadik századi magyar dráma olyan alkotóinak tárgyalására (Németh László, Illés Endre, Illyés Gyula), akik nemcsak rangjuk, de egész színműírói tevékenységük okán önálló, akár teljes kötetet elfoglaló – tekintettel akár csak majd fél évszázados tevékenységükre – drámatörténeti elemzést igényelnének. Mégis az irodalmi összefüggésekben, párhuzamokban vagy különbözőségeikben személyiségük jelen van az írásokban.

A *Dramatis Personae*-ben Tarján szabaddozva sorolja a kimaradt alkotókat: Weöres Sándort, Gyárfás Miklóst, Mesterházi Lajost, Thurzó Gábort, Mészöly Miklóst, a határokon túli magyar irodalom képviselői közül Tolnai Ottót, Csiki Lászlót, Székely Jánost, a fiatalok közül Juhász F. Istvánt, Schwajda Györgyöt és másokat. Mégis, nemcsak megnyugtató, azt kell mondani, a teljességre még nem lehetett törekedni. S ha nem „rendszeres magyar drámatörténet” megalkotására törekedett az esszé szer-

zője (mint ahogy tudjuk, hogy nem), akkor ebben a kötetben kétségtelenül a kortársi dráma útkeresése, fejlődése szempontjából lényegi pontokat ragadta meg. S ha van még igénye rá, lesz érdeklődése továbbfejleszteni a drámatörténetet, úgy nyilván talál alkalmat a kitéjesítésre, sort kerít a kimaradottak beható elemzésére is. Mindenesetre ezzel az okosan három részre tagolt kötettel jelentősen hozzájárult a napjaink magyar drámairodalmában való eligazodáshoz. Különös tekintettel arra, hogy az 1945 utáni magyar dráma története nagyjában-egészében még megíratlan. Hiánypótló vállalkozásnak, talán, bízunk benne, első nekifutásnak tekinthető Tarján Tamás kötete. Egy gyors felsorolás – Sarkadi Imre, Örkény István, Hubay Miklós, Szabó Magda, Sütő András, Szász György, Hernádi Gyula, Karinthy Ferenc, Csurka István, Fejes Endre, Gyurkó László, Maróti Lajos, Szakonyi Károly, Gyurkovics Tibor, Görgey Gábor, **Eörsi István**, Kocsis István, Spiró György, Bereményi Géza – mutatja, igazolja, hogy Tarján Tamás válogatásai nem esetlegesek. Érték- és fejlődéscentrikusak. Lényeglátó és mélységeket kutató irodalmári szemléletmódja feltételezi a kortárs dráma tanulmányozásának-elemzésének folytatását is. Nemcsak új arcok fölfedezésében, hanem a folyamatosan alkotó drámaírók tevékenységének továbbkövetésében.

Tíz esztendő száz színházi estjének tapasztalatát foglalja magába a *Szászorszínház*. Tarján Tamás 1971 és 1981 között írott színházi recenziói, tanulmányai sorakoznak egymás mellett, igyekezve képet adni az időszak színjátszásáról. Az írások a SZÍNHÁZ című folyóiratban, a *Kritikában*, a *Napjainkban*, a *Mozgó Világban* és a *New Hungarian Quarterly*-ben jelentek meg. Tarján az általa lényegesnek vélt asszociációs körök kialakításával csoportosítja a kötetben megjelent dolgozatokat. Ily módon rávilágítva a kapcsolatokra, összefüggésekre. Főként elsősorban saját, illetve megközelítőleg saját nemzedékének rendezőit, pontosabban azok munkáit-előadásait vizsgálja. De nem zárkózik el az idősebb generáció alkotásainak elemzésétől. Így kap helyet a kötetben, a tartalmi csoportosítás igénye szerint Kazimir Károlytól Valló Péterig, Marton Endrétől Szikora Jánosig, Várkonyi Zoltántól Zsámbéki Gáborig, Horvai Istvántól Székely Gáborig stb. a magyar színházi rendezők sora.

Tarján Tamás azzal, hogy valamennyi kritikája címe alatt jelzi az előadás rendezőjének nevét, akarva-akaratlan *híttesz a rendezőcentrikus színjátszás* mellett. Írásai magvát az irodalmi alapanyag, tehát a dráma és a rendezői munka, a mivé lesz a darab a színpadon, mit adhat hozzá a színház a műhöz gondolkodása adja. Az írások mindenkor figyelembe veszik a körülményeket, a színmű előadása körül kialakult nézeteket. Tarján kritikus elkötelezettsége a fontos alkotások befogadásában, magyarázatában áll. A színházi fejlődés érdekében nyitott a különböző színházi irányzatok felé. Értelemszerű, hogy ezzel együtt mindig befolyásolják saját ízlésének kívánalmait, a maga mércéjével méri a különböző teljesítményeket. Ugyanakkor nem lehet nem észrevenni, hogy Tarjától nem áll távol a reális szituációk, az aktuális események, kívánalmak mérlegelése sem. Ám távolságot tart az ebből eredhető közhelyektől, a tudálkosnak tetsző általánosításoktól.

Mindez együtt megadja írásainak azt a fontosságot, amely tükrözheti egy szakszerű, elsősorban irodalomtörténeti recenzens helyét, szándékát a hetvenes évek magyar színikritikájában.

(Tarján Tamás: *Kortársi dráma*, Magvető Kiadó, 1983 és *Szászorszínház*, Magvető Kiadó, 1984.)

Következő számaink tartalmából

Színkritikusok díja 1983/84

Nánay István:

Mirákulum a múzeumudvarban

György Péter:

Keserű és édes

Csáki Judit:

Goldoni – kétszer

Forray Katalin:

Zajos siker – 1843-ban

Bécsy Tamás:

Tapasztalatok a dán színházról

Róna Katalin:

Nyolc kicsi előadás